

Innra mat grunnskóla

**Leiðbeiningar og viðmið fyrir sveitarfélög
í tengslum við innra mat grunnskóla**

Björk Ólafsdóttir

Efnisyfirlit

Inngangur.....	3
Skilgreiningar	3
Innra mat	4
Viðmið um innra mat	4
Skólanámskrá - umfjöllun um innra mat.....	5
Starfsáætlun – árlegar áherslur og áætlun um innra mat.....	5
Greinargerð – niðurstöður innra mats.....	6
Umbótaáætlun	8
Heimildir	10

Inngangur

Í 36. gr. laga um grunnskóla nr. 91/2008 er kveðið á um að hver grunnskóli skuli meta með kerfisbundnum hætti árangur og gæði skólastarfs. Sveitarfélög eiga að fylgja innra matinu eftir þannig að það leiði til umbóta í skólastarfi skv. 37. gr. laganna.

Markmið mats og eftirlits með skólastarfi, og þar með markmið innra mats, er að tryggja að starfsemi grunnskóla sé í samræmi við ákvæði laga, reglugerða og aðalnámskrá grunnskóla. Innra mati er ætlað að auka gæði skólastarfsins og stuðla að umbótum, tryggja að réttindi nemenda séu virt og að þeir fái þá þjónustu sem þeir eiga rétt á samkvæmt lögum. Innra matinu er einnig ætlað að veita aðilum skólasamfélagsins og fræðslufirvöldum upplýsingar um skólastarfið, árangur þess og þróun.

Í drögum að aðalnámskrá grunnskóla (2011) segir að skólanefnd beri ábyrgð á því að grunnskólinn meti innra starf sitt með markvissum hætti. Þar er einnig kveðið á um mikilvægi þess að skólanefnd fylgi því eftir að niðurstöður innra mats stuðli að auknum gæðum og bættum árangri í öllu starfi skólans. Skólanefnd ber ennfremur ábyrgð á að framkvæmt sé ytra mat á skólum sem byggir á margs konar upplýsingum og þar með talið upplýsingum um innra mat skólans.

Þessu riti er ætlað að vera leiðarvísir fyrir skólanefndir eða aðila á þeirra vegum við að sannreyna að innra mat skólans sé framkvæmt á viðunandi hátt og niðurstöður þess séu nýttar til umbóta. Um er að ræða nokkurskonar ytra mat til að efla og styðja innra mat skólans.

Skilgreiningar

Í ritinu hafa eftirfarandi hugtök merkingu sem hér greinir:

Í **eftirliti** felst almennt, kerfisbundið eftirlit með því að skólar starfi samkvæmt lögum, reglugerðum og aðalnámskrám.

Mat hefur verið skilgreint sem „ferli sem felur í sér kerfisbundna söfnun upplýsinga sem notaðar eru til að meta gæði þeirrar þjónustu sem veitt er.“¹ Í mati felst að það er felldur dómur um gæði út frá skilgreindum viðmiðum.

Munurinn á innra og ytra mati hefur með stöðu matsaðila að gera. Séu þeir starfsmenn í skólanum er talað um innra mat, komi þeir að utan er talað um ytra mat. Í innra mati er það skólinn sjálfur sem leitast við að meta starf sitt að hluta eða í heild og starfsfólkið tekur þátt í öllu matsferlinu. Ytra mat beinist að skólanum og skólafólkinu og þátttaka starfsfólks er yfirleitt fyrst og fremst þess eðlis að veita upplýsingar.

Í þessum leiðbeiningum er ekki gerður greinarmunur á innra mati og sjálfsmati. Litið er svo á að hugtakið innra mat hafi leyst sjálfsmatshugtakið af hólmi.

Hagsmunaaðili skóla er sá sem hefur hagsmuni af velferð og frammistöðu skólans. Hagsmunaaðilar skóla eru fjölmargir, en þeir helstu eru nemendur, foreldrar og starfsmenn auk rekstrar- aðila (sveitarstjórn og skólanefnd). Aðrir hagsmunaaðilar eru fræðslufirvöld, verðandi nemendur og foreldrar þeirra, íbúar, framhaldsskólar og atvinnurekendur.

¹ Steinunn Helga Lárusdóttir (2002)

Innra mat

Í drögum að aðalnámskrá (2011) segir að skólastjóri í samstarfi við starfsfólk beri ábyrgð á gæðum þess starfs sem fer fram í skólanum. Í hverjum skóla á að móta skýra stefnu til samræmis við grunnþætti í menntun, markmið og áhersluþætti grunnskólalaga, ákvæði í aðalnámskrá grunnskóla og skólustefnu viðkomandi sveitarfélags. Í skólanámskrá er lagður grunnur að skólastarfinu og þar á meðal annars að birta stefnu skólans og lýsingu á því innra mati sem notað er til að leggja mat á gæði skólastarfsins. Í skólanámskrá skal gera grein fyrir áherslum og áætlunum um innra mat.

Grundvallaratriði í innra mati er að það stuðli að umbótum sem bæti skólastarfið og efla skólaþróun. Mat gefur upplýsingar um hverju þarf að breyta eða bæta til að ná þeim markmiðum sem skólinn hefur sett sér í stefnu skólans. Sú vitneskja nýtist til að skilgreina forgangsverkefni og skipuleggja aðgerðir til að koma á umbótum.

Rannsóknir hafa leitt í ljós að innra mat er lykilatriði í framförum og umbótastarfi skóla². Ef innra mati er ekki sinnt sem skyldi er geta skólans til að bæta sig lítil af því að hann þekkir ekki styrkleika sína og veikleika. Ytra mat kemur ekki í stað innra mats af því að forsendur þess að skólinn nýti sér niðurstöður ytra mats til umbóta er að hann hafi áttað sig á styrk- og veikleikum sínum í gegnum innra mat. Því er mikilvægt að leggja áherslu á að efla innri matsmenningu og umbótastarf innan skólanna.

Viðmið um innra mat

Samkvæmt drögum að aðalnámskrá (2011) er skólum frjálst að haga innra mati sínu á þann hátt sem best hentar því starfi sem á sér stað í skólanum. Innra matið á þó að byggja á eftirfarandi viðmiðum. Innra mat:

- er markmiðsbundið
- er kerfisbundið
- er samofið öllu skólastarfi
- er samstarfsmiðað
- byggir á upplýsingum
- leiðir til umbóta
- er opinbert

Fjallað verður um þessi atriði og þau sett í samhengi í leiðbeiningunum hér á eftir.

Í drögum að aðalnámskrá (2011) segir ennfremur að í skólanámskrá skuli birta upplýsingar um innra mat á árangri og gæðum. Í starfsáætlun skólans á að gera grein fyrir árlegum viðfangsefnum innra mats.

Í leiðbeiningunum hér á eftir er gengið út frá því að auk umfjöllunar í skólanámskrá og starfsáætlun þá liggi fyrir greinargerð/ir um framkvæmd og niðurstöður innra mats.

² HM Inspectorate of Education (2009)

Skólanámskrá - umfjöllun um innra mat

Í drögum að aðalnámskrá grunnskóla (2011) segir að hver skóli skuli þróa aðferðir við innra matið sem taka mið af sérstöðu skólans og þeim viðfangsefnum sem unnið er að hverju sinni. Þar segir enn fremur að innra mat sé byggt á kerfisbundinni aðferð sem skuli lýst í skólanámskrá.

Innra mat er **kerfisbundið** sem gefur til kynna að það er úthugað, gert af ásettu ráði og hefur ákveðinn tilgang³. Það gefur einnig til kynna að notaðar eru viðurkenndar aðferðir við að safna gögnum og það er felldur dómur eða gefin umsögn um gildi eða verðleika þess sem metið er.

Í skólanámskrá á að fjalla um helstu leiðir sem skólinn fer við að meta innra starf sitt svo sem reglulegar kannanir, rýnihópar, viðtöl, athuganir, skimanir o.fl. Þar er enn fremur gerð grein fyrir tengslum innra matsins við skólanámskrá og hvernig markmið hennar eru metin.

Spurningar til að leita svara við:

- Er í skólanámskrá gerð grein fyrir hvernig staðið er að innra mati í skólanum?
- Kemur fram í skólanámskrá hvernig skólinn hyggst meta markmið skólanámskrár?

Starfsáætlun – árlegar áherslur og áætlun um innra mat

Tímaáætlun um viðfangsefni innra mats: Innra mat á að vera **samofið öllu skólastarfi**. Það þýðir meðal annars að það þarf að ná til allra helstu þátta í skólastarfinu. Ekki er raunhæft að skoða alla þætti skólastarfsins á einu skólaári og því er mikilvægt að skólar forgangsraði verkefnum og geri sér tímaáætlun þar sem fram kemur áætlun þeirra um dreifingu matsþátta yfir 3-5 ára tímabil. Slík áætlun þjónar annars vegar þeim tilgangi að skipuleggja matsvinnuna og dreifa verkefnum svo að matið verði viðráðanlegt og hins vegar að hafa yfirsýn yfir að enginn matsþáttur verði útundan þegar til lengri tíma er litið. Tímaáætlun er birt í starfsáætlun skólans.

Tímaáætlun ætti að gera ráð fyrir að matið nái til eftirfarandi þátta einu sinni eða oftár á 3-5 ára tímabili⁴:

- Skólanámskrá – s.s. stefna, markmið, námsmat og inntak náms
- Starfsáætlun – s.s. skipulag, stoðþjónusta, skólareglur og verkferlar
- Nám og námsárangur
- Nemendur - líðan, þarfir, starfsandi og samstarf
- Kennsla – kennsluhættir, starfsþróun og fagmennska
- Starfsfólk – líðan, þarfir, starfsandi, samstarf
- Stjórnun
- Viðmót og menning skóla
- Aðbúnaður
- Samstarf heimila og skóla
- Ytri tengsl - önnur skólastig og nærsamfélagið
- Umbótaaðgerðir/þróunarstarf
- Ráðstöfun auðlinda – s.s. fjármagns, tíma, mannaúðs og búnaðar

³ Guskey (2000)

⁴ Sigurlína Davíðsdóttir o.fl. (2011)

Athugið að upptalningin endurspeglar ekki forgangs röðun matsþátta.

Árlega er áætlunin endurskoðuð og uppfærð eftir þörfum vegna þess að oft koma upp mál sem áriðandi er að meta sem fyrst og því er mikilvægt að tímaáætlanir séu sveigjanlegar. Sumir matsþættir eru metnir oft á þriggja til fimm ára tímabili en aðrir e.t.v. ekki nema einu sinni.

Innra matið á að vera órjúfanlegur hluti af starfsemi skólans og styðja alla þætti skólastarfsins. Þar sem nám og kennsla eru lykilþættir í skólastarfinu er mikilvægt að þeir séu ávallt í brenni-depli, s.s. með ígrundun kennara á eigin starfsháttum, jafningjamati kennara, mati á nýjungum í kennsluháttum, greiningu á framförum nemenda o.s.frv. Eðlilegt er að tímaáætlun endurspegli þá áherslu. Matið ætti að ná alla leið inn í skólastofuna og hafa áhrif á það sem þar fer fram en frammistaða kennara og kennsluhættir eru þau matssvið sem yfirleitt reynist erfiðast fyrir skóla að meta.

Matsáætlun: Í starfsáætluninni er einnig gerð ítarlegri grein fyrir matsþáttum og áherslum í innra mati þess skólaárs sem starfsáætlunin nær til. Matsáætlun felur í sér að skilgreina markmið með matinu (matsspurningar), skilgreina hvaða upplýsingum skuli safnað og frá hverjum og hvaða aðferðir verða notaðar til gagnaöflunar. Ennfremur kemur fram í matsáætlun hvenær gögnunum verði safnað og hvaða viðmið verði notuð við túlkun þeirra.

Spurningar til að leita svara við:

- Er í starfsáætlun gerð grein fyrir áætlun næstu ára um innra mat (tímaáætlun)?
- Nær tímaáætlunin til allra helstu þátta skólastarfsins?
- Er í tímaáætlun lögð áhersla á mat á námi og kennslu, t.d. með því að þeir séu metnir árlega með einhverjum hætti?
- Er í starfsáætlun sett fram matsáætlun sem gerir grein fyrir matsþáttum og áherslum í innra mati þess skólaárs sem starfsáætlunin nær til?

Greinargerð – niðurstöður innra mats

Til þess að innra mat geti talist **opinbert** þarf skólinn að birta opinberlega upplýsingar um niðurstöður innra mats og áætlanir um umbætur⁵. Slíkar greinargerðir geta verið í formi ritaðrar skýrslu, power point fyrirlesturs, ljósmynda með skýringum, vefsíðu eða samsetningar af þessu öllu. Innra matið getur verið röð af skýrslum eða opin ferilmappa sem stöðugt er verið að bæta í. Innra matið er opinbert ef hagsmunaaðilar geta nálgast upplýsingar um niðurstöður þess á eigin spýtur. Algengast er að innri matsskýrslan sé gerð opinber með því að birta hana á heimasíðu skólans. Mikilvægt er að athuga hvort að fyllsta trúnaðar við þátttakendur sé gætt og hvort farið sé með upplýsingar um einstaklinga í samræmi við gildandi lög um meðferð persónuupplýsinga.

Skólanámskráin er grundvöllur innra matsins. Í drögum að aðalnámskrá grunnskóla (2011) kemur fram að í vinnu við innra mat skuli gerð grein fyrir tengslum við þau markmið sem sett eru fram í skólanámskrá. Skólinn notar innra matið til að meta hvort og að hve miklu leyti markmiðum hafi verið náð. Ef innra matið varpar ljósi á hvernig gengur að ná þeim markmiðum sem skólanámskráin tilgreinir, þá er matið **markmiðsbundið**.

⁵ Drög að aðalnámskrá grunnskóla (2011)

Í drögum að aðalnámskrá (2011) segir að leggja þurfi mat á markmið og leiðir með reglubundnum hætti. Mikilvægt er að matið sé ferlismiðað þannig að ekki sé eingöngu verið að skoða árangur, heldur einnig að meta gæði starfseminnar og verkferlana sem eiga að leiða til árangursins⁶. Til dæmis ef markmið skólans er að nemendum líði vel í skólanum, þá er líðan nemenda metin (árangur markmiðsins) og einnig þær ráðstafanir sem skólinn hefur gripið til, til að stuðla að vellíðan nemenda (aðgerðirnar sem eiga að stuðla að markmiðinu). Ef aðgerðir og verkferlar eru metnir gerir það fólki unnt að taka afstöðu til þess hve árangursríkar aðgerðirnar eða verkferlarnir eru við að stuðla að markmiðinu.

Það sem þarf að koma fram í greinargerð um innra mat:

- Lýsing. Þar sem innra matið er framkvæmt af þeim sem þekkja best til starfsemi skólans verður að gæta þess að það sé upplýsandi fyrir ólíka hagsmunaaðila. Umfjöllunin ætti að beinast fyrst og fremst að því að lýsa þeim þáttum sem eru viðfangsefni matsins. Sérstaklega ætti að leggja áherslu á að fjalla um stefnu skólans og þær áherslur og markmið sem tengjast viðfangsefni matsins.
- Markmið og tilgangur matsins. Mikilvægt er að tilgangurinn með matinu sé skýr og það sé ljóst eftir hvaða upplýsingum er verið að leita. Skýrar matsspurningar þjóna t.d. því hlutverki að afmarka það sem metið er.
- Aðferðir og framkvæmd matsins. Í skýrslunni þarf að gera grein fyrir þeim aðferðum sem notaðar eru við gagnaöflun og hvaðan upplýsingarnar eru fengnar. Það er til að staðfesta að gagnaöflun fari fram með viðurkenndum aðferðum og byggji á traustum **upplýsingum**. Rétt er í því samhengi að veita athygli hvort skólinn beiti fjölbreyttum aðferðum við gagnaöflun, þ.e. að byggt sé á fyrirliggjandi skriflegum gögnum (skýrslur, próf o.fl.), megindlegum gögnum (viðhorfakannanir, samræmd próf, niðurstöður ytri rannsókna eða ytra mats o.fl.) og eigindlegum gögnum (viðtöl, rýnihópar, fundir, myndir, athuganir o.fl.). Þær upplýsingar og þau gögn sem lögð eru til grundvallar matinu þurfa að taka mið af viðfangsefninu⁷.

Starfsfólk, nemendur, foreldrar og aðrir hagsmunaaðilar eiga að vera virkir þátttakendur í innra matinu eftir því sem við á. Til að framfylgja þessu er rétt að fylgjast með að þessir helstu hagsmunahópar skólans séu þátttakendur í einhverjum hluta innra matsins og matið sé þannig **samstarfsmiðað**. Ólík sjónarhorn gefa heildstæðari mynd af skólastarfinu.

- Viðmið. Viðmið er sá árangur sem stefnt er að og einhugur er um að telst góður árangur⁸. Hið eiginlega mat felst í að bera niðurstöður saman við fyrirfram skilgreind viðmið og finna þannig hvar styrkleikar og veikleikar liggja. Viðmið auðvelda túlkun á niðurstöðum og auka gagnsæi. Ef viðmið eru ekki ákveðin ógnar huglægni niðurstöðum og þeim ályktunum sem dregnar eru af þeim – sérstaklega af því að matsaðilinn og sá sem metinn er, er sami aðilinn. Skýr samanburðarviðmið mynda því grunn að áreiðanlegu og traustu innra mati.

Rétt er þó að hafa í huga að fyrirfram skilgreind viðmið eiga ekki alltaf við. Þegar um er að ræða eigindleg gögn (niðurstöður viðtala, funda, rýnihópa, athugana o.fl.) er ekki raunhæft

⁶ Björk Ólafsdóttir (2010)

⁷ Drög að aðalnámskrá grunnskóla (2011)

⁸ Björk Ólafsdóttir (2010)

að hafa viðmið fyrir allar niðurstöður, enda leiða slík gögn oft í ljós sjónarmið sem ekki er hægt að vita fyrirfram að komi fram, en eru samt mikilvægar matsniðurstöður.

Fyrir meginlegar niðurstöður (töluleg gögn) eru notuð töluleg viðmið en fyrir eigindlegar niðurstöður (orðuð gögn) er yfirleitt raunhæfara að lýsa viðmiðum með orðum.

- Sterkar og veikar hliðar. Mikilvægt er að niðurstöður séu skoðaðar út frá því markmiði/matsspurningum sem var lagt af stað með og þær séu bornar saman við þau viðmið sem ákveðin voru. Á þeim grunni er hægt að taka afstöðu til hvað vel er gert og hvað betur má fara – draga þarf fram á skýran hátt hvar styrkleikar skólans liggja og hvar þörf er á umbótum. Vert er að veita því athygli hvort niðurstöður séu túlkaðar á sannfærandi hátt með tilvísun í gögnin. Algeng mistök þegar gerð er grein fyrir niðurstöðum í innra mati eru miklar lýsingar en ekki nægileg greining og túlkun á niðurstöðum.

Spurningar til að leita svara við:

- Liggur fyrir skýrsla/greinargerð um niðurstöður innra mats?
- Er skýrslan/greinargerðin aðgengileg hagsmunaaðilum, t.d. á heimasíðu skólans?
- Er skýr tenging á milli markmiða skólans sem birtast í skólanámskrá og þeirra matsþátta sem teknir eru fyrir í innra mati skólans?
- Er skilgreint hver tilgangur matsins er (t.d. með matsspurningum)?
- Er gerð grein fyrir aðferðum við gagnaöflun og framkvæmd innra matsins?
- Er innra mat skólans byggt á góðum og gildum gögnum?
- Eru gögnin fjölbreytt?
- Er leitað eftir sjónarmiðum helstu hagsmunaaðila, s.s. starfsfólks, nemenda og foreldra?
- Eru viðmið, til að bera niðurstöður saman við, skilgreind?
- Fer fram greining á sterkum og veikum þáttum í skólastarfinu?
- Er greiningin í samræmi við niðurstöður?

Umbótaáætlun

Gagnaöflun eingöngu, þó hún sé kerfisbundin og regluleg, bætir ekki skólastarfið. Matið á að leiða til **umbóta** sem þýðir að niðurstöður þess á að nota til að vinna að umbótum í skólastarfinu. Í drögum að aðalnámskrá (2011) segir að með hliðsjón af niðurstöðum innra mats séu umbætur skilgreindar og skipulagðar. Það er gert með því að setja fram umbótaáætlun. Í umbótaáætlun þurfa að koma fram þeir þættir sem þarfnast umbóta, til hvaða aðgerða á að grípa, hver er ábyrgur fyrir hverri aðgerð, hvenær hún á að komast til framkvæmda og hvenær eigi að meta hvort aðgerðin hafi skilað ávinningi.

Mikilvægt er að fylgja umbótaáætluninni eftir og veita þannig skólunum aðhald. Það má gera með ýmsum hætti, s.s. með viðtali við skólastjóra, heimsókn í skólann eða greinargerð frá skólastjóra.

Spurningar til að leita svara við:

- Hefur verið sett fram áætlun um umbætur?
- Eru áætlaðar umbætur í samræmi við greiningu á sterkum og veikum þáttum?

- Eru umbótaverkefni í samræmi við aðrar upplýsingar sem skólanefndin hefur um skólann (í gegnum ytri kannanir, kvartanir o.fl.)?
- Eru umbótaverkefni raunhæf miðað við þær þjargir sem skólinn/sveitarfélagið hefur (tími, fjármagn, starfsfólk)?
- Er umbótum forgangsraðað?
- Er ábyrgðaraðili aðgerðar skilgreindur og tímasett hvenær verkefninu skulið lokið?
- Er tímasett hvenær á að meta árangur umbótaaðgerða?

Heimildir

Aðalnámskrá grunnskóla. *Almennur hluti: Drög* (2011). Reykjavík: Mennta- og menningarmálaráðuneyti. Skoðað 27. apríl 2011 á:
<http://www.menntamalaraduneyti.is/utgefid-efni/namskrar/drog-ad-nyjum-namskram/grunnskolar--namskrardrog/>

Björk Ólafsdóttir (2010). *Skólastefna sveitarfélaga. Handbók*. Reykjavík: Samband íslenskra sveitarfélaga.

Guskey, Thomas R. (2000). *Evaluating professional development*. Thousand Oaks, CA: Corwin Press.

HM Inspectorate of Education (2009). *Learning Together: Lessons about school improvement*. An HMIE report on how schools get better. Slóðin er:
<http://www.hmie.gov.uk/documents/publication/ltlasi.pdf>

Lög um grunnskóla nr. 91/2008.

Reglugerð nr. 658/2009 um mat og eftirlit í grunnskólum og upplýsingaskyldu sveitarstjórna um skólahlald.

Sigurlína Davíðsdóttir, Auður Pálsdóttir, Björk Ólafsdóttir, Halldóra Pétursdóttir, Helga Dís Sigurðardóttir, Ólafur H. Jóhannsson og Sigríður Sigurðardóttir (2011). *Leiðbeiningar um sjálfsmat skóla*. Reykjavík: Íslenska matsfræðifélagið.

Steinunn Helga Lárusdóttir (2002). *Mat á skólastarfi. Handbók fyrir skóla*. Reykjavík: Rannsóknarstofnun Kennaraháskóla Íslands.